

Konstantinas Andrijauskas*

Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institutas

Rusijos posūkis į Aziją: daugiau ar mažiau manevro laisvės?

Kilus Ukrainos krizei ir Vakarams paskelbus sankcijas Rusijai, šios šalies politinis elitas sugrįžo prie jos užsienio politikos tradicijai būdingos retorikos apie Aziją kaip atsvarą Europai ir JAV. Priešingai nei ankstesniais etapais, šįkart objektyvių šalies strateginių ir ekonominių poreikių pripažinimas leido tikėtis tikro proveržio santykiuose su tarptautinės politikos ir ekonomikos centru vis labiau virstančiu regionu. Tačiau pirmiausia Rusijai reikėjo susidoroti su ilgalaikėmis savo Rytų vektoriaus problemomis, tarp kurių svarbiausia tebebuvo auganti jos Azijos politikos priklausomybė nuo Kinijos. Šiame straipsnyje siekiama įvertinti Maskvos užsienio politikos Azijoje išsikeltų tikslų ir pasiektų rezultatų atitikimą per 2014–2016 metų laikotarpį, ypač pabrėžiant pamatinį jos siekį tokiu būdu įgauti daugiau manevro laisvės globaliu ir regioniniu tarptautinės politikos lygmenimis.

Įvadas

Rusijos Federacijos (Rusija) herbe į priešingas puses žiūrintis dvigalvis erelis dažnai yra siejamas su ypatinga istorine, kultūrine ir geostrategine didžiausios pagal plotą pasaulio valstybės tapatybe, apibūdinančia ją kaip unikalų veikėją tarp Rytų ir Vakarų, Azijos ir Europos. Vis dėlto ši šalis visada buvo labiau susijusi būtent su pastarąja erdve, o sąveikos su rytiniais kaimynais retorika ir praktika paprastai rėmėsi iš vakarinės pusės kylančiais motyvais. Tokia tendencija išliko būdinga ir vadinamajai posovietinės Rusijos daugiavektoriai užsienio politikai tiek vėlyvuju Borisu Jelcino, tiek ir Vladimiro Putino valdymo laikotarpiais. Santykių su Azija korta buvo naudojama siekiant paveikti JAV ir ypač (Vakarų) Europą saugumo politikos, energetikos, investicijų ir kitais klausimais.

Iš tiesų galima pastebėti, kad vadinamojo Rytų vektoriaus sąvokos vartojimas Rusijos lyderių retorikoje atitiko sąveikos su Vakarais blogėjimo tendencijas. Šalies politikos posūkis į Aziją buvo ypač pabrėžiamas po 2008 metų karinio konflikto su Gruzija, 2012 metais į jos prezidento postą kontroversiškai

---

*Dr. Konstantinas Andrijauskas – Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų instituto docentas. Adresas korespondencijai: Vokiečių g. 10, 01130 Vilnius, tel. 867163121, el. p.: konstantinas.andrijauskas@tspmi.vu.lt.

komis aplinkybėmis sugrįžus Putinui ir, žinoma, 2013 metų lapkritį Ukrainoje išpliekus Euromaidano protestams, galiausiai peraugusiems į „Orumo revoliuciją“ ir į vieną rimčiausių po Šaltojo karo tarptautinių krizių. Rusijai aneksavus Krymą ir sukėlus karinį konfliktą Donbase, Vakarų paskelbtos ekonominės sankcijos suteikė jai ypatingą paskatą iš tikrųjų įgyvendinti proveržį savo rytiniame vektoriuje, parodant, kad ji turi rimtų alternatyvų Europos Sąjungai ir JAV. Kitaip tariant, Kremlius siekė jei ne įgyvendinti „strateginės autonomijos“ principą, tai bent sukurti jo iliuziją, paremtą tikroms didžiosioms galioms būdinga užsienio ir saugumo politikos manevro laisve globaliu (sisteminu) lygmeniu.

Vis dėlto Rusijos politikos posūkio į Aziją perspektyvos buvo glaudžiai susijusios ne tik su jos nusistatymu ar transatlantinės Vakarų bendruomenės pasipriešinimu, bet ir su chronišką pobūdį įgijusiomis ankstesnio Rytų vektoriaus užsienio politikos planavimo ir įgyvendinimo problemomis. Nepaisant reikšmingų paties šalies tapatybinio priklausymo Azijai ir jos rytinių valdų socioekonominės krizės iššūkių, svarbiausia pastaraisiais dešimtmečiais čia išryškėjusia problema tapo didėjanti tarpusavio galios asimetrija ir ekonominė priklausomybė nuo Kinijos Liaudies Respublikos (Kinija). Žinoma, užsienio politikos pirmenybė šiai valstybei buvo sąlygota objektyvaus jos kaip didžiausios Rusijos kaimynės veiksnio ir tęsėsi nuo pat XVII amžiaus pabaigoje užmegztų tarpusavio santykių. Pasibaigus Šaltajam karui šis iššūkis tapo dar pavojingesnis, kadangi sparčiai auganti Kinijos galia vis labiau menkino buvusios supervalstybės vaidmenį Azijoje ir net kituose žemynuose, o kraštutiniu atveju net galėtų sukurti prielaidas revanšizmui, dalies kinų manymu, dėl caro XIX amžiuje neteisėtai atimtų jų teritorijų.

Vieno žymiausių Rusijos ir Kinijos tarpusavio santykių tyrėjo teigimu, šis ypatumas nulėmė tai, kad žlugus SSRS pagrindiniais Maskvos Rytų vektoriaus principais tapo strateginė įvairovė, „Azijos kongresas“ ir daugiašalis įsitraukimas. Pirmuoju siekta glaudesnių ryšių su svarbiausiais papildomais žemyno veikėjais; antrasis sąlygotų Rusijos įtraukimą į naujai Vienos kongreso (1815–1914) pavyzdžiu sukurtą regioninį saugumo problemų sprendimo forumą; na, o trečiasis lemtų jos įsitvirtinimą visoje Azijoje per narystę ir aktyvų dalyvavimą vietos tarptautinėse organizacijose¹. Pabrėžtina, kad visus tris principus jungia esminis siekis padidinti savo užsienio ir saugumo politikos manevro laisvę regioniniu (subsisteminu) lygmeniu, tik šiuo atveju kalba eina apie „strateginę autonomiją“ nuo Kinijos.

¹ Lo B., *Axis of Convenience: Moscow, Beijing, and the New Geopolitics*. London: Royal Institute of International Affairs, 2008, p. 120–127.

Vadinasi, straipsnio tikslas yra įvertinti Rusijos posūkio į Aziją rezultatus tiriamuoju 2014–2016 metų laikotarpiu, ypatingą dėmesį skiriant jos užsienio ir saugumo politikos manevro laisvės pokyčiams globaliu ir regioniniu analizės lygmenimis. Tyrimas remiasi viešai akademinėje literatūroje, tyrimų centrų publikacijose ir žiniasklaidoje prieinamais duomenimis ir yra suskirstytas į tris esminius etapus, nuosekliai nagrinėjančius (1) išimtinai dvišalius Rusijos santykius su Kinija ir jos „strateginės autonomijos“ įgyvendinimą per (2) antrines Azijos valstybes ir (3) savo įtakos skvarbos priemones (ekonominę, karinę ir saugumo bei institucinę). Kitaip tariant, paeiliui įvertinama Maskvos priklausomybė nuo Pekino, jos sąveika su kitomis svarbiausiomis trijų žemyno subregionų (Šiaurės Rytų, Pietų ir Pietryčių Azijos) šalimis ir tarpvalstybinių santykių paribiuose esantys savo įtakos sklaidos būdai. Tyrime vadovaujama tradicine Rusijos Rytų vektoriaus krypties samprata, todėl savo įtakos sfera laikomos penkios sovietinės Centrinės Azijos respublikos ir Vakarų Azija (Vidurio Rytai be Afrikos) atsiduria už šiame straipsnyje nagrinėjamos erdvės ribų.

1. Rusijos ir Kinijos tarpusavio strateginė partnerystė

Nepaisant visiškai lygų ir subalansuotą tarpusavio santykių pobūdį nuosekliai pabrėžiančios abiejų strateginių partnerių retorikos, dar iki šio straipsnio tiriamojo laikotarpio pradžios buvo galima įžvelgti akivaizdžių didėjančio Rusijos priklausymo nuo Kinijos pavyzdžių, ypač ekonomikos srityje. Iš tiesų net ir XXI amžiuje nuolat augęs rusiškų žaliavų ir reikšmingas ginkluotės eksportas į Azijos milžinę nesutrukdė 2007 metais atsirasti tarpusavio prekybos deficitui², kuris nuo tada tik didėjo. Kinija greitai tapo didžiausia Rusijos prekybos partnere, o Rusija kinų sąrašė niekada nepakilo iš dešimtuko dugno. Vis dėlto dinamiškai tarpusavio santykių plėtrai neabejotinai padeda tai, kad abi valstybės turi panašų požiūrį ne tik į dvišalių ryšių svarbą, bet ir į daugelį pagrindinių globalios politikos problemų. Nors būtent tai buvo dar kartą pabrėžta paskutinės redakcijos (2016 m.) Rusijos užsienio politikos koncepcijoje, Kinija žymiai nuosekliau teigia, kad abi šalys yra artimos, tačiau nėra tikri kariniai sąjungininkai. Atrodytų, kad Pekine puikiai suprantama, kad šioje strateginėje partnerystėje dominuoja jis ir tai bėgant laikui tik dar labiau ryškės. Tačiau bent kol kas abiem šalims būdingas nepasitikėjimas viena kita yra nustelbiamas kitų motyvų.

² Лукин А. В., «Российско-китайские отношения: не ослаблять усилий.» *Международная жизнь*, 11, 2009, p. 4.

Pasaulinės finansų ir ekonominės krizės žymiai labiau paveikta Rusija buvo priversta 2009 metais pagaliau užbaigti iki tol rimčiausią dvišalį energetinį ginčą, sutikdama nutiesti atšaką į Kiniją nuo savo Rytų Sibiro–Ramiojo vandenyno naftotiekio mainais į 25 milijardų JAV dolerių vertės paskolą „Rosneft“ ir „Transneft“ valstybinėms korporacijoms, kurią prieš tai atsisakė suteikti krizės taip pat krečiamos Vakarų ir Japonijos finansinės institucijos³. 2011 metų pabaigoje pradėjus vėl blogėti Rusijos ir Vakarų tarpusavio santykiams staiga suintensyvėjusios Maskvos derybos su Pekinu leido 2013 metais pasiekti šiuos susitarimus: „Rosneft“ sutiko Kinijos nacionalinei naftos ir dujų korporacijai (angl. *China National Petroleum Corporation*, CNPC) kasmet papildomai tiekti 16 milijonų tonų naftos per ateinančius dvidešimt penkerius metus mainais į Kinijos plėtros banko maždaug 2 milijardų JAV dolerių paskolą; didžiausia pasaulyje gamtinių dujų tiekėja „Gazprom“ pasižadėjo CNPC kasmet aprūpinti 38 milijardais kubinių metrų šio ištekliaus 30 metų; galiausiai stambiausia privati šalies gamtinių dujų gavėja „Novatek“ pardavė CNPC 20 procentų dalį suskystintų dujų gamyklos Jamalo pusiasalyje projekte⁴. Šie sandoriai buvo itin reikšmingi, kadangi iki jų Maskva gana nuosekliai įgyvendino „bet kas, tik ne kinai“ principą savo energetinių išteklių gavybos procesuose⁵.

Vis dėlto šiame straipsnyje nagrinėjamą proveržį vainikavo 2014 metų gegužę (darbo tiriamuoju ir dėl krizės Ukrainoje itin jautriu laikotarpiu) Putinui lankantis Šanchajuje pasiektas „amžiaus susitarimas“ dėl 400 milijardų JAV dolerių vertės rusų pažadėtų gamtinių dujų. Pabrėžtina, kad toks skambus sandorio apibūdinimas turėtų būti objektyviai siejamas ne tik su išpūdingomis jo apimtimis, bet ir su tuo, kad sunkios derybos su pertraukomis vyko beveik nuo pat šio tūkstantmečio pradžios. Tokiu būdu Kinija pagaliau iš tikrųjų virsta gamtinių dujų pirkėja iš Rusijos, iki 2014 metų beveik visas jas eksportavusios į Europą. Taip pat 2014 metų gegužės susitikime buvo pompastiškai paskelbtas naujas tarpusavio visapusiškos partnerystės ir strateginio bendradarbiavimo santykių etapas. Rusų analitikų teigimu, Ukrainos krizė privertė jų šalį pašalinti tris esmines kliūtis bendradarbiavimui su Kinija plėtoti: įtarumą dėl Pekino veiksmų posovietinėje Centrinėje Azijoje, neoficialų draudimą parduoti pažangiausią savo ginkluotę ir nenorą įsileisti kinų investicijas į savo didžio-

³ Lo B., *Russia and the New World Disorder*. London & Washington, D.C.: Chatham House & Brookings Institution Press, 2015, p. 144–145.

⁴ Hyodo S., Akimoto S., Yamazoe H., „Russia: Japan and Russia Hold First-ever “Two-Plus-Two” Meeting of Foreign and Defense Ministers.” In *East Asian Strategic Review 2014*. Tokyo: The Japan Times, 2014, p. 224–225.

⁵ Lo, (3 išnaša) p. 147.

sius gamtinių išteklių gavybos ir infrastruktūros kūrimo projektus⁶. Pastaruoju atveju 2015 metų pabaigoje CNPC pasižadėjo papildoma 700 milijonų eurų suma paremti Jamalo suskystintų dujų gamyklos projektą, Kinijos naftos ir chemijos korporacija (angl. *China Petroleum and Chemical Corporation*, Sinopec) įsigijo 10 procentų didžiausiu savo atitikmeniu Rusijoje buvusios „Sibur“ bendrovės, pasiekti susitarimai dėl bendradarbiavimo su vietos metalurgijos ir energetikos milžinais – „Norilsko nikeliu“ ir „En+ grupe“⁷.

Ypač sunku būtų pervertinti beveik dešimtmetį trukusio neoficialaus draudimo parduoti pažangiausią ginkluotę Kinijai nutraukimo svarbą. 2015 metais Rusija paskelbė apie baigtas derybas dėl oro gynybos sistemos paskutinio modelio S-400 „Triumf“ ir numatomo dvidešimt keturių Su-35 naikintuvų tiekimo partneriui⁸. Abu pirkiniai leis žymiai patobulinti kinų Liaudies išlaisvinimo armijos (LIA) pajėgumus su visomis iš to kylančiomis pasekmėmis Rytų Azijos saugumui, o įgyvendinus sandorius Pekinas taps pirmuoju šios ginkluotės pirkėju pasaulyje. Apibendrinant, Vakarų ekonominių sankcijų tęstinumo atveju Kinija greičiausiai savaime virs ne tik didžiausia Rusijos prekybos partnere, bet ir svarbiausiu jos išorinių investicijų šaltiniu⁹. Maskvai tampa vis sunkiau priešintis kinų kapitalui strateginiais laikomuose sektoriuose (energetikos, mineralų gavybos, gynybos pramonės) ir regionuose. Iš tiesų Rusijos Tolimieji Rytai jau dabar minimi kaip pavyzdys to, kaip galima užsitikrinti esminius gamtinius išteklius be tiesioginio teritorijos užkariavimo¹⁰. Visa tai leidžia konstatuoti, kad tiriamuoju laikotarpiu išimtinai dvišalė Maskvos priklausomybė nuo Pekino iš tikrųjų padidėjo.

2. Manevro laisvė per Azijos antrines valstybes

Nepaisant 2014 metais prasidėjusio agresyvaus posūkio Rusijos užsienio politikoje vakarų (Europos) ir kiek vėliau pietvakarių (Vidurio Rytų) kryptimis, tinkamų prielaidų didesnei manevro laisvei globaliu mastu Azijos veikėjų dėka būta nemažai. Šiuo klausimu daug ką pasako balsavimo dėl Ukrainos

⁶ Gabuev A., „Friends with Benefits? Russian–Chinese Relations After the Ukraine Crisis.“ Moscow: Carnegie Moscow Center, 2016, p. 4.

⁷ Lukin A., „Russia's Pivot to Asia: Myth or Reality?“ *Strategic Analysis*, 40 (6), 2016, p. 583.

⁸ Yamazoe H., Akimoto S., Hyodo S., „Russia: Focus of Strategic Engagement Shifts from Ukraine to Syria.“ In *East Asian Strategic Review 2016*. Tokyo: The Japan Times, p. 225.

⁹ Blank S. J., Kim Y., „Does Russo–Chinese Partnership Threaten America's Interests in Asia?“ *Orbis*, Winter 2016, p. 114.

¹⁰ Norris W. J., *Chinese Economic Statecraft: Commercial Actors, Grand Strategy, and State Control*. Ithaca and London: Cornell University Press, 2016, p. 64.

teritorinį vientisumą gynusios Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos rezoliucijos 68/262 rezultatai. Nors tradicinės Vašingtono sąjungininkės Šiaurės Rytų Azijoje (Japonija ir Pietų Korėja) ir jam paprastai draugiškos svarbios Pietryčių Azijos valstybės (Indonezija, Malaizija, Tailandas, Filipinai ir Singapūras) palaikė šį Rusijos veiksmus kritikavusį dokumentą, visas likęs žemynas, išskyrus nykštukinius Butaną ir Maldyvus, susilaikė, dviem šalims (Laosui ir Rytų Timorui) balsavime nedalyvavus ir vienai (Šiaurės Korėjai) jį apskritai atmetus. Rezoliucija buvo apipinta Maskvos kaltinimais, kad ją parėmusios valstybės patyrė JAV spaudimą. Taip ji ne tik kvestionavo rezoliucijos rezultatus, bet ir sudarė galimybę būsimam dialogui su šiais tarptautinių santykių dalyviais. Azijoje svarbiausias iš jų, žinoma, buvo Tokijas.

Rusijos „strateginės autonomijos“ tikslas rytine savo užsienio politikos kryptimi tradiciškai buvo sietas su technologiškai ir ekonomiškai pažangiais Šiaurės Rytų Azijos veikėjais, ypač Japonija. Vis dėlto Dmitrijui Medvedevui 2010 metų rudenį tapus pirmuoju (nominaliu) Kremliaus vadovu, apsilankiusiu ginčytinose Pietų Kurilų (Šiaurinių teritorijų) salose, Maskvos ir Tokijo tarpusavio santykiai patyrė po Šaltojo karo neregėtą nuosmukį. Putinui ir Šinzui Abei sugrįžus į savo valstybių vadovų postus prasidėjo naujas dvišalės sąveikos gerinimo etapas. 2013 metų balandį pastarasis politikas tapo pirmuoju per 10 metų Rusijoje apsilankiusiu Japonijos premjeru. Abiejų lyderių susitikime buvo nuspręsta pradėti gynybos ir užsienio reikalų ministrų („du plus du“) reguliarią dialogą. Asmeninės diplomatijos proveržis buvo akivaizdus jau vien dėl to, kad Abė spėjo daugiau kartų susitikti su Putinu, nei su JAV prezidentu Baracku Obama, bei buvo vienintelis įtakingas Vakarų pasaulio lyderis, apsilankęs 2014 metų Sočio žiemos olimpinėse žaidynėse.

Tačiau gilėjanti Ukrainos krizė ir pagaliau Krymo aneksija privertė Japoniją nenoromis ir ribotai prisijungti prie sankcijų Rusijai. Nepaisant to, kad Tokijas nesėkmingai tikrino savo partnerių G7 formate nuomonę dėl Maskvos dalyvavimo jo rengiamame 2016 metų gegužės mėnesio šio forumo suvažiavime, o Abė prieš pat jį apsilankė Kremliuje, žala tarpusavio santykiams jau buvo padaryta. Kita vertus, prie dabartinio atšalimo reikšmingai prisidėjo ir pati Rusija. Sprendžiant iš pripažinto japonų Nacionalinio gynybos studijų instituto apžvalgų, jų šalyje jau seniai puikiai suprantama, kad skirtingas Putino ir Medvedevo elgesys teritorinio ginčo klausimu tėra „lazdos ir meduolio“ vaizdinį kurianti derybinė taktika. Priešingai Kremliuje kuriamam teritorinę problemą norinčio spręsti prezidento įvaizdžiui, pastaraisiais metais Maskva toliau militarizavo Pietų Kurilus ir savo kariniais lėktuvais nuosekliai pažeidinėjo Japonijos oro erdvę¹¹.

¹¹ Yamazoe, Akimoto, Hyodo, (8 išnaša) p. 225–243.

Vis dėlto, sprendžiant iš Tokijo pasiruošimo 2016 metų gruodžio viduryje įvykusiam abiejų šalių viršūnių susitikimui, Abė iš tikrųjų stengėsi išnaudoti netikėtai atsiradusią progą proveržiui kaip vienintelis su Putinu, atrodytų, draugiškus santykius išlaikęs G7 politinis lyderis. Tačiau reikšmingos Rusijos pozicijos kaitos abiem esminiais teritorinio nesutarimo ir taikos sutarties klausimais tiriamojo laikotarpio pabaigoje nebuvo sulaukta. Priešingai, Putino elgesys prieš pat susitikimą ir jo metu japonų kultūros požiūriu galėtų būti vertinamas kaip gana nedviprasmiškas pažeminimas. Iš tiesų neilgai trukus iki pirmojo Rusijos vadovo vizito į Japoniją per daugelį metų Pietų Kuriluose buvo dislokuota papildoma ginkluotė, o savo rezidencijoje Maskvoje jis japonų žurnalistų delegacijai paneigė patį teritorinio nesutarimo egzistavimo faktą. Vėliau Putinas atsisakė simbolinės dovanos (šuns) iš Abės aplinkos ir galiausiai naudodamas sau būdingą taktiką privertė Japonijos premjerą savo paties gimtajame miestelyje prieš televizijos kameras po lietumi jo laukti dvi valandas be jokio išankstinio perspėjimo ar konkrečios tarnybinės priežasties. Nepaisydami patirto pažeminimo, japonai galiausiai parėmė bendrus maždaug 2,5 milijardo JAV dolerių vertės ekonominius susitarimus, tačiau tokia apimtis buvo žymiai mažesnė nei tikėjosi rusai¹². Taigi, galima pagrįstai konstatuoti, kad jokio tikro tarpusavio santykių proveržio 2016 metų pabaigoje neįvyko ir Japonija išliko vienintele sankcijas Rusijai taikančia Azijos valstybe.

Korėjos pusiasalio atveju Maskva siekė gilinti ekonominį bendradarbiavimą su Pietumis ir Šiaurėje pasinaudoti, atrodytų, didėjančiais Kim Jong-uno nesutarimais su Pekinu. Norėdama įgyti naujus įtakos svertus 2014 metais Rusija nurašė beveik visą Šiaurės 10 milijardų JAV dolerių jai siekusių skolą mainais į pritarimą potencialiems dujotiekio ir geležinkelio į pusiasalio pietinę dalį projektams¹³. Kremliaus proveržį šiuo atveju galėjo simbolizuoti žadėtas pirmuoju jauniausiojo Kimo užsienio vizitu šalies vadovo poste turėjęs tapti apsilankymas 70-osioms pergalei Antrajame pasauliniame kare metinėms skirtose iškilmėse Maskvoje. Vis dėlto savo valdžios konsolidacijos iššūkį toliau sprendęs Šiaurės Korėjos vadovas Raudonojoje aikštėje nepasirodė. Maža to, 2016 metų pradžioje Pchenjanui paskelbus apie „vandenilinės bombos“ bandymą Kremlius buvo priverstas dar kartą įvertinti savo prieigą ir sureagavo neįprastai griežtai. Tebesitęsiant įtampai regione ir Rusijai nukreipus finansinius išteklius į aneksuotą Krymą, dvišalis tarpusavio bendradarbiavimas ir vėl sustojo. Pagaliau dėl Šiaurės provokacijų, lyderių kaitos Pietuose ir Ukrainos

¹² Topaloff, L. K., "How Putin Outplayed Abe in Japan." *The Diplomat*, December 23, 2016, <http://thediplomat.com/2016/12/how-putin-outplayed-abe-in-japan/>, 2016-12-26.

¹³ Tsygankov A. P., *Russia's Foreign Policy: Change and Continuity in National Identity*. 4th edition. Lanham & London: Rowman & Littlefield, 2016, p. 249.

krizės atrodo išalęs ir Maskvos suartėjimas su Seulu, per kurį net spėta 2013 metais susitarti dėl tarpusavio bevizio režimo¹⁴. Nors Pietų Korėja tapo vienintele formalia JAV sąjungininke, atsisakiusia paskelbti sankcijas Rusijai, motyvuodama Kremliaus paramos svarba santykiuose su Pchenjanu¹⁵, 2016 metų rudenį čia prasidėjusi politinė krizė tik dar labiau prisidėjo prie bendro šalies užsienio politikos sulėtėjimo. Tokiomis sąlygomis neatgijo ir Rusijoje „Azijos kongreso“ prototipą laikytos šešiašalės derybos Šiaurės Korėjos branduolinio nusiginklavimo klausimu ir iš vietos nepajudėjo jos transporto ir energetinės infrastruktūros pusiasalyje projektai.

Jeigu Šiaurės Rytų Azijoje Rusijai nepavyko sumažinti giliai įsišaknijusios priklausomybės nuo Kinijos, tai Pietų Azijos regione, priešingai, tiriamuoju laikotarpiu atsirado neįprastų tradicinės draugystės su Indija kaip svarbiausia vietos galia kvestionavimo požymių. Diversifikuojant azijinį užsienio politikos vektorių čia buvo nueita taip toli, kad 2014 metais Maskva netikėtai nutraukė ginkluotės embargą esminiam savo strateginio partnerio varžovui – Pakistanui. Nuo tada rusai sutiko jam parduoti keturis Mi-35M karinius sraigtasparnius, pritarė jo stojimui kartu su Indija į Šanchajaus bendradarbiavimo organizaciją ir net surengė pirmąsias dvišales karines pratybas šios šalies kalnuotose vietovėse 2016 metų rugsėjo–spalio mėnesiais, t. y. būtent tuo metu, kai Naujasis Delis ir Islamabadas eilinį kartą susikivirčio dėl Kašmyro, o indų kariai dalyvavo pratybose Rusijoje. Tiriamojo laikotarpio pabaigoje Kremlius sušvelnino savo tradiciškai priešišką retoriką Afganistano Talibano atžvilgiu ir 2016 metų gruodį net surengė trišalį susitikimą su Pekino ir Kabulo atstovais šios šalies ateities tema, sukėlusį logišką (Naujojo) Delio nuostabą dėl jo nuomonės nepaisymo tokiu svarbiu ir jautriu klausimu¹⁶.

Ekonomikos srityje Maskva pasižadėjo pastatyti 2 milijardų JAV dolerių vertės dujotiekį tarp Pakistano didžiausių Karačio ir Lahoro miestų, leisiantį potencialiai aprūpinti šiuo ištekliais maždaug trečdalį visų jo gyventojų¹⁷, ir nutarė reikšmingai paremti šiuo metu įgyvendinamą vadinamojo Kinijos–Pakistano ekonominio koridoriaus projektą, plačiai laikomą Pekino Juostos ir kelio (ar Vienos juostos ir vieno kelio) iniciatyvos dalimi, kuri be kitų dalykų pakerta Maskvos tradicinius logistinius pranašumus Eurazijoje, o Delyje verti-

¹⁴ Ramani S., „Russia, Japan, and North Korea's Nuclear Test.” *The Diplomat*, January 25, 2016, <http://thediplomat.com/2016/01/russia-japan-and-north-koreas-nuclear-test/>, 2016-09-16.

¹⁵ Charap S. et al., *The US and Russia in the Asia-Pacific*. International Institute for Strategic Studies & Primakov Institute of World Economy and International Relations, 2016, p. 12.

¹⁶ Pant H. V., „A Russian Volte Face on South Asia.” *The Diplomat*, January 23, 2017, <http://thediplomat.com/2017/01/a-russian-volte-face-on-south-asia/>, 2017-01-24.

¹⁷ Frolovskiy D., „What's behind Russia's Rapprochement with Pakistan?” *The Diplomat*, May 14, 2016, <http://thediplomat.com/2016/05/whats-behind-russias-rapprochement-with-pakistan/>, 2016-09-16.

nama kaip esminė kinų įgyvendinamo jo strateginio apsupimo dalis. Suprantama, kad tokios tendencijos sukėlė didelį susirūpinimą Indijoje, kuri jau negalėjo pasigirti ilgai puoselētu pažangiausios rusų ginkluotės pirkėjo statusu.

Maskva pabandė tai kompensuoti 2016 metų spalį pasiekusi keletą naujų sandorių nuo S-400 „Triumf“ oro gynybos sistemų pardavimo iki naujų branduolinių reaktorių statybos, tačiau Indija, priešingai nei prieš keletą dešimtmečių, šiandien daugelyje sričių turi ir kitų bendradarbiavimo alternatyvų, ką aiškiai parodė rugsėjo pabaigoje su Prancūzija pasiektas susitarimas dėl „Dassault Rafale“ naikintuvų tiekimo. Taigi, Rusija turi gerokai pasistengti norėdama išsilaikyti konkurencinėje kovoje dėl didžiausia viso pasaulio ginkluotės pirkėja tapusios Indijos rinkos.

Pagaliau tiriamuoju laikotarpiu Maskva suaktyvino savo užsienio politiką ir Pietryčių Azijoje, ypač tradiciškai jos vartais į regioną laikomame Vietname. 2014 metų rugpjūtį abi šalys pasirašė susitarimą dėl supaprastinto Rusijos jūrų ir oro pajėgų naudojimosi Kamranio baze. Be to, Vietnamas ir toliau iš savo strateginio partnerio gauna iki 90 % importuojamos ginkluotės, ypač svarbios jūrų pajėgoms¹⁸. 2016 metų spalio 5 dieną įsigaliojo Hanojaus ir Maskvos vadovaujamos Eurazijos ekonominės sąjungos pasirašytas laisvosios prekybos susitarimas¹⁹. Vis dėlto Vietnamas greitai paneigė rugsėį Rusijos žiniasklaidoje pasirodžiusius pranešimus apie Kamranio pavertimą pilnaverte savo karine baze. Tradiciniams Maskvos lyginamiesiems pranašumams ginkluotės pardavimų srityje, panašiai kaip ir Indijos atveju, čia ruošiasi mesti iššūkį amerikiečiai, vėlyvą 2016 metų pavasarį visiškai nutraukę buvusį jos embargą Hanojui. Pagaliau nepaisant pabrėžtino neutralumo sudėtingo Pietų Kinijos jūros teritorinio konflikto atveju, Maskva teikia prioritetą Pekino interesams, ribojantiems jos įtakos skvarbą į Vietnamą ir daugelį kitų šio regiono valstybių. Iš tiesų Rusija niekaip nesiryžta investuoti į ginčytinose teritorijose esančių, bet Hanojaus *de facto* kontroliuojamų angliavandenilių telkinių žvalgybą, tačiau 2016 metų rugsėjo mėnesį surengė bendras pratybas su LIA laivynu ne kur kitur, o būtent Pietų Kinijos jūroje, tokiu būdu pasiuntus neigiamą signalą kitiems suinteresuotiems ginčo dalyviams²⁰. Taigi, pirmenybė Pekinui pasireiškia ir šiuo ypatingu atveju.

¹⁸ Kuhrt N., „Russia and Asia-Pacific: Diversification or Sinocentrism?“ In David Cadier and Margot Light (eds.), *Russia's Foreign Policy: Ideas, Domestic Politics and External Relations*. Basingstoke & New York: Palgrave Macmillan, 2015, p. 185.

¹⁹ Putz C., „Eurasian Economic Union's First External FTA to Come Into Force.“ *The Diplomat*, September 21, 2016, <http://thediplomat.com/2016/09/eurasian-economic-unions-first-external-fta-to-come-into-force/>, 2016-09-25.

²⁰ Blank, Kim, (9 išnaša) p. 124.

3. Manevro laisvė per įtakos skvarbą

Tikriausiai didžiausius pasaulyje gamtos turtus valdanti Rusija turi ką pasiūlyti vis daugiau žaliavų reikalaujančioms dinamiškiausio planetos žemyno rinkoms mainais į jo kapitalą ir daugelį technologijų. Tiesa, pastaruoju atveju Azijos valstybės, atrodytų, vis dar neįgijo rusų taip trokštamų angliavandenilių gavybos itin atšiauriomis sąlygomis gebėjimų. Šios šalies „sugrįžimo“ į žemyną simboliu turėjęs tapti 2012 metų Azijos ir Ramiojo vandenyno ekonominio bendradarbiavimo (angl. *Asia-Pacific Economic Cooperation*, APEC) forumo suvažiavimas Vladivostoke yra laikomas iššvaistyta proga. Užuoat pasiūlusi konstruktyvią regiono plėtros viziją, Maskva atrodė labiau besirūpinanti pinigų paieška plėtoti savo vidaus infrastruktūros projektams. Vos po kelerių metų išryškėjęs suvažiavimui skirtų, išpūdingais iš pradžių atrodžiusių architektūros objektų nusidėvėjimas tik pabrėžė jos įsisenėjusias problemas šioje srityje. Nemažai pasako ir tai, kad 2015 metais Putinas net nerado laiko apsilankyti APEC ir Rytų Azijos viršūnių susitikimo (angl. *East Asia Summit*, EAS) suvažiavimuose. Tų pačių metų rugsėjį įvykusiame pirmajame Tolimųjų Rytų ekonominiame forume Vladivostoke jis taip pat nepasirodė, nusprendęs pirmenybę propagandos tikslais suteikti amerikiečių aktoriui Stevenui Seagalui²¹. Kitais metais įvykusiame antrajame forume Rusijos vadovas jau nekar-tojo šios klaidos, tačiau ekonominė konferencijos nauda, nepaisant skambių deklaracijų, kelia rimtų abejonių.

Apibendrinant, galima konstatuoti, kad Maskvos ekonominė skvarba į Aziją, ypač rytinę jos dalį, ir toliau priklauso nuo vis dar nepakankamai sėkmingai įgyvendinamos savo Sibiro ir Tolimųjų Rytų platybių modernizacijos ir energetinių išteklių tiekimo rytų kryptimi diversifikacijos. Vis dėlto, abiem atvejais pamatinis priklausomybės mažinimo nuo Kinijos uždavinys tiriamuoju laikotarpiu nebuvo pasiektas. Maža to, pastaraisiais metais Pekino plėtojami Juostos ir kelio iniciatyvos infrastruktūriniai projektai pakerta abi esmines Rusijos kaip tranzito centro tarp Azijos ir Europos vizijas. Iš tiesų tiek Šiaurinis laivybos kelias, tiek ir rusų „Plieninis šilko kelias“ Transsibiro geležinkelio magistrale jau nebeatrodo komerciškai patrauklūs ar vienašališkai įgyvendinami palyginti su kinų Centrinėje Azijoje ir už jos ribų sparčiai kuriama alternatyva.

Tačiau Rusijos bandymai skverbtis neapsiriboja šiaurės rytine nagrinėjamo žemyno dalimi. Pavyzdžiui, 2014 metais Maskva pagaliau pateikė prašymą tapti Pietų Azijos regioninio bendradarbiavimo asociacijos (angl. *South*

²¹ Stent A., „Russia, China, and the West after Crimea.” 2015–16 Paper Series No. 8. Washington, D.C.: Transatlantic Academy, 2016, p. 12–13.

Asian Association for Regional Cooperation, SAARC) stebėtoja, tačiau rašant šį straipsnį prašymas dar nebuvo patenkintas. Be to, 2016 metų gegužę Sočyje tarpusavio dialogo dvidešimtmečio proga įvyko pirmasis Rusijos ir Pietryčių Azijos šalių asociacijos (angl. *Association of Southeast Asian Nations, ASEAN*) viršūnių susitikimas²². Vis dėlto Maskvos skverbimasis į šį tolimą regioną daugiausia apsiriboja ginkluotės pardavimais ir sąveika energetikos srityje. Iš tiesų pastaraisiais metais rusai regione pasižymėjo sandoriais dėl povandeninių (Vietnamas ir Indonezija) ir antvandeninių (Vietnamas) laivų, naikintuvų (Vietnamas ir Indonezija), karinių sraigtasparnių (Indonezija) ir tankų (Tailandas) tiekimo. Pastaruoju atveju buvo pasinaudota po eilinio perversmo Bankoke įsitvirtinusios karinės chuntos santykių atšalimu su savo tradiciniu saugumo partneriu – Vašingtonu²³. Straipsnio rašymo metu panašiai intriguoja naujosios Filipinų valdžios žodiniai reveransai Rusijai, leidžiantys svarstyti galimybę, kad ši valstybė paseks Vietnamo pavyzdžiu sąveikaujant su ja saugumo srityje tiek, kiek leis Kinijos nepasitenkinimas iš vienos ir JAV tradicinis vaidmuo iš kitos pusės. Naujosios prezidentinės administracijos pastarojoje valstybėje priešiškus Ramiojo vandenyno partnerystės (angl. *Trans-Pacific Partnership, TPP*) projektui iš principo galėtų Kremliai suteikti didesnę akstiną plėtoti savo ekonominę integraciją su Rytų Azija, tačiau šiuo, kaip ir daugeliu kitų atvejų, jo pajėgumai nėra iš tolo neprilygsta atitinkamas iniciatyvas jau pradėjusios Kinijos ištekliams.

Išvados

Palyginti trumpo šio straipsnio tiriamojo laikotarpio užtenka prieiti tam tikras išvadas apie 2014 metais pradėto itin pabrėžti Rusijos posūkio į Aziją rezultatus pasibaigus 2016 metams. Pirmiausia, jos Rytų vektoriaus užsienio politikai iš tikrųjų būdingas suaktyvėjimas, daugeliu atvejų patenkantis į atliktos analizės laikotarpio rėmus. Vien šio aktyvumo savaime užtenka tam, kad globaliu lygmeniu atrodytų, kad Maskvos posūkis į Aziją buvo sėkmingas. Vis dėlto pažvelgus atidžiau į konkrečius jos dvišalius santykius ir įtakos skvarbos priemones, matyti, kad Rusijai nepavyko įgauti daugiau manevro laisvės išimtinai regioniniu (subsisteminiu) Azijos lygmeniu. Iš tiesų dvišalė jos priklausomybė nuo Kinijos per beveik trejus metus nuosekliai augo. O gilesnė są-

²² Trenin D., "Russia's Asia Strategy: Bolstering the Eagle's Eastern Wing." *Russie.Nei.Visions*, No. 94, 2016, p. 17.

²³ Dave B., "Russia's Asia Pivot: Engaging the Russian Far East, China and Southeast Asia." *RSIS Working Paper No. 297*, 2016, p. 14.

veika su naujais (Pakistanas) ar ilgai primirštais (Vietnamas) partneriais Azijoje iš principo negali atstoti santykių su didesnę politinę, ekonominę ir karinę svorį turinčiais jos veikėjais, ypač Indija ir Japonija. Visais šiais atvejais Rusija privalo subtiliai balansuoti tarp susipriešinusių šalių (Kinijos–Japonijos, Kinijos–Vietnamo, Kinijos–Indijos, Indijos–Pakistano) ašių), kiekvienoje poroje prireikus, vis dėlto pasirinkdama stipresnę (pirmąją) veikėją. Pagaliau, jos manevro laisvės per savo ekonominės, karinės ir saugumo bei institucinės įtakos sklaidą taip pat nepasiekė konkrečių, simbolizmą ir retoriką peržengiančių rezultatų ir dažnai nukentėjo nuo nebūtinai piktybiškų Kinijos veiksmų.

Tačiau būtent tokio strategijos posūkio užteko, kad Rusija išlaikytų didesnę užsienio ir saugumo politikos manevro laisvę globaliu (sisteminu) mastu, ypač jos „Naujajame šaltajame kare“ su Vakariais. Kitaip tariant, Maskvos Rytų vektorius į Aziją, o tiksliau Kiniją, iš tikrųjų atriša jai rankas trumpuoju laikotarpiu, kurio, vietos politinio elito manymu, turėtų užtekti įgyvendinant savo strateginę viziją Ukrainoje ir Sirijoje. Tačiau vidutiniu ir juo labiau ilguoju laikotarpiais šis politikos posūkis jai gali kainuoti itin daug, juolab kad azijinių platybių modernizacijos projektai toliau merdi, kaimyninės Kinijos įtaka vis didesnė ne tik į rytus nuo Uralo, o galimybė sąveikauti su JAV gana daug bendrų interesų apimančioje Azijos ir Ramiojo vandenyno erdvėje bent iki Donaldo Trumpo išrinkimo atrodė paaukota ant egzistencinius mastus įgavusios kovos vakariniame ir pietiniame vektoriuose aukuro. Pekinas galėjo mėgautis naujuoju sąlyginio „strateginio atokvėpio“ nuo ypatingo Vašingtono dėmesio laikotarpiu, įgyvendinti savo ilgai puoselėtus planus Maskvos valdose ir atidžiai tyrinėti nepriklausomai nuo jo susiklosčiusios tarptautinės krizės dinamiką, ruošiantis panašioms savo paties scenarijams ateityje. Kremlui belieka tikėtis, kad juose Rusijai neteks aukos vaidmuo ir kad rinkimai JAV iš tikrųjų patvirtins jo trumpalaikės strategijos pagrįstumą.

Niujorkas, 2017 m. sausis